

DISCURSUL LUI RADU GYR ÎN TOTALITARISMUL POSTBELIC

 ANA SELEJAN

Creația postbelică a lui Radu Gyr (1905-1975) nu înseamnă numai extraordinara poezie a închisorilor, nu înseamnă numai dramatica poezie a revizitării trecutului (poetic, desigur) pentru a contrapune eului liric titanian, figura eului stigmatizat din prezent, nu înseamnă numai poezia suferinței pe marginea „căderii din rai”, a decăderii umanului și conștiinței tragice, nu înseamnă numai scriitura mai calmă a memorialistului, ci înseamnă și o creație foarte puțin sau deloc cunoscută, despre care puțină lume știe, pe care o voi prezenta în continuare.

E vorba de scrierile encomiastice (reportaj, poezie) sau radiografiile critice (antilegionare, împotriva „dușmanilor de peste graniță” ș.a.) scrise între 1963-1972 și publicate în ziarul *Glasul patriei*, organ al Comitetului român pentru repatriere.

Puterea comunistă a creat prin revista *Glasul patriei* (1955-1972) o realitate paralelă care nu trebuia cunoscută, cu strategiile și cu toată bucătăria ei, de publicul larg din țară; publicul-țintă era altul: emigranții români, așa încât difuzarea revistei era aproape în totalitate în afara României. O bucătărie (recte colaboratori) care pune în evidență cinismul fără margini al acestei puteri; căci strategia majoră a revistei, aceea a atragerii în țară a românilor fugari, era înfăptuită de intelectuali vulnerabili: foști deținuți, foști emigranți, ori de câțiva reabilitați – aceștia din urmă putând fi întâlniți și în presa socialistă, „de suprafață”, fiind pentru acela (publicul cititor străin), argumentul suprem al libertății creatoare sau al prestigiului și succesului comunist, dobândite fără îngrădiri și părtiniri: T. Arghezi, G. Călinescu, Șerban Cioculescu, Constantin C. Giurescu, V. Eftimiu, Cezar Petrescu, Virgil Cândea ș.a.

O mare, rușinoasă și multiplă manipulare a însemnat această revistă, al cărei glas era destul de ferm în frontul „războiului rece”. Manipulare de condeie, de idei, de iluzii. Bunăoară nimic din iluziile lui Radu Gyr și Nichifor Crainic de a reveni în spațiul literar contemporan prin editări – speranțe ce aveau la bază promisiuni oficiale – nu s-a înfăptuit. Ion Vinea și Romulus Dianu – salahori cu vechime mai îndelungată în frontul revistei – au reușit, cumva, să răzbată în peisajul editorial de asfințit al realismului socialist. Manipulați erau și cititorii, românii de peste hotare ai gazetei; căci li se înfățișa numai realitatea idilică, cosmetizată, convenabilă a României.

Din 20 iunie 1963, până la încheierea vieții publicistice a ziarului *Glasul patriei* (20 sept. 1972), Radu Gyr (1905-1975) a fost alt colaborator de prestigiu interbelic atras de organul „Comitetului român pentru repatriere”. Și el, ca și Nichifor Crainic, debutează printr-un articol de autoculpabilizare și de aderare la politica comunistă: *Ochii se bucură și inima cântă*. Traseul său publicistic nu a fost atât de variat și de răsunător ca al lui Nichifor Crainic, dar prodigios a fost. Redacția i-a exploatat disponibilitățile reale ale condeiului: dimensiunea descriptiv-euforică, pe

care o concretizează în reportaje și poezii; arareori Radu Gyr practică aici publicistica culturală și la fel de rar articolul critic, demascator – în care a excelat Nichifor Crainic.

Nici în antecedentul publicistic interbelic nu putem stabili o tradiție în scrisul polemic pentru că, de fapt, Radu Gyr n-a practicat decât sporadic gazetăria. În cartea de memorii *Calendarul meu* tipărită postum, în 2001, scrisă în ultimii doi ani de viață („Scriu aceste rânduri” – începe memorialistul – „de pe înaltul prag care desparte lumina vieții de începutul marelui întuneric. Cei șizeci și opt de ani împliniți de curând conferă spovedaniei mele o atitudine olimpiană”¹), în aceste memorii, deci, oprite prin 1930 (cu rare coborâri și după aceea), Radu Gyr indică doar trei-patru publicații în care a scris și altceva decât versuri: *Flamura* (Craiova), în răstimpul 1924-1929, când sub pseudonimul Ioachim Pușcașul publică, zice memorialistul: „recenzii, polemici, pamflete” (p. 86), *Viața literară* (1926-1928), unde sub pseudonimul Tartacot încondeiază, în cronici rimate, mai ales viața literară și cafeneaua Capșa, *Clipa* (Craiova), unde va fi secretar de redacție, *Pleiada* (1929), și cam atât. Mai adăugăm publicistica sporadică și aceea de adeziune din periodicele de extremă dreapta: de la *Axa*, *Iconar*, *Sfarmă-Piatră* din anii 1932-1944, exceptând anii de detenție și de front (1942). Căci de la vârsta de 28 de ani până în 1963, Radu Gyr a suportat cinci valuri de detenție, întrerupte de scurte perioade de libertate: 1933, 1937-1938, 1941, 1944-1955, 1958-1963, adică circa 18 ani de închisoare politică.

În schimb, poetul Radu Gyr a fost prezent în zeci de publicații interbelice, nu numai din Craiova și Capitală, ci și din Iași, Timișoara, Galați ș.a.

„DESTĂINUIREA UNUI FOST LEGIONAR”

Subintitulat „Destăinuirea unui fost legionar”, articolul programatic din 20 iunie, mai susmenționat, este semnat Radu Demetrescu-Gyr², fiind, cum spuneam, prima contribuție ziaristică la prezenta gazetă a fostului deținut politic, descins aproape instantaneu din celula temniței (*Celula asta tâlhară/ mă strânge de gât, mă sugrumă./ (...)/ 281 e numărul cu care mă strigă/ (...)/ Numărul meu de fiară (...)/ Numărul plânsului meu,/ numărul sângelui meu.*), în celula redacției.

Să-l citim, prescurtat:

„Rândurile de față izvorăsc (...) din profunzimea unei conștiințe pe care anii au zgâlțâit-o puternic, limpezind-o totodată. (...) Am intrat în organizația legionară în anul 1935, sedus de aparenta luptă pe care organizația pretindea, în mod demagogic, că o purta împotriva corupției politice, a burgheziei exploatoare, imorală și a desfrâului monarhic. Am pus în slujba legionarismului condeiul, entuziasmul și tinerețea. Am vorbit și scris în scopul ideologiei legionare, am sacrificat tot ceea ce mi-a aparținut: familie, sănătate, libertate, tinerețe. (...) Amară, sfâșietoare, iluzie. (...) Toate idealurile în care am crezut în 1935 și 1937 au rămas simple ciori spânzurate în vârfuri de copaci. (...).

Ca director general al teatrelor sub guvernarea lui Horia Sima m-am lovit de crimele săvârșite de el și de complicii lui, pe care atunci n-am avut puțința (...) să-i demasc opiniei publice. (...) Mitul legionarului s-a spulberat (...) poporul român a trecut din sclavie și exploatare la libertate și bunăstare (...).

Cu ochii mari, inundați deopotrivă de soarele libertății și de bucuria realităților ce mă înconjoară, sorb fericirea ridicării (...) țării mele (...). Iubirea mea față de patrie și popor (...) mă obligă să declar că voi închina toată munca mea patriei mele. (...) Da, ochii se bucură și inima cântă”.

Înainte de a intra în „cântarea” publicistică a lui Radu Gyr, să mai rămânem în perimetrul discursului demascator practicat arareori și de Radu Gyr. N-am găsit decât două atari texte – deși s-ar putea să mai fie – ambele din 1964, ambele orientate spre stigmatizarea legionarismului, ambele foarte ample și documentate, cu abundență de date și dovezi de martor, pe care să le citim prescurtate:

¹ RADU GYR, *Calendarul meu*, Editura Ex Ponto, Constanța, 2001, p. 15.

² RADU DEMETRESCU-GYR, „Ochii se bucură și inima cântă. Destăinuirea unui fost legionar”, în *Glasul patriei*, nr. 18, 20 iun. 1963.

Vasile Posteuca – cimpanzeu al faunei legionare: „Cea mai mare parte dintre membrii organizației legionare s-a dovedit nu numai elevi sânguincioși ai școlii pistolului și crimei, dar și elemente receptive la microbul putrefacției morale (...) (...) (...). Vechi scandalagiu și spărgător de geamuri pe la dughenele evreiești din Bucovina (...) [Vasile Posteuca – n.n.] s-a remarcat printre organizatorii faimoaselor congrese studențești din 1936 (...). A ochit, cu abilitate, în ținte vii, a devastat, a jefuit, a înspăimântat (...) în sinistrele zile de sângeros ianuarie, 1941”. (În nr. 3, 20 ian. 1964).

Dezvăluirile incendiare continuă; așisderea și avalanșa de epitete incriminatoare: „ultra-reacționar”, „rasist inversunat”, „trădător”, „calomniator”, „terorist”, „neisprăvit”, „poet degenerat” ș.a., concluzia fiind: „Îi smulgem masca solemnă de profesor și redingota solemnă de «moralist».”.

Șarlatania morală și politică a Gărzii de Fier (în nr. 8, 10 mart. 1964): „În biserica, supra-încărcată de legionari înțepeniți în cămăși verzi cu centuri și diagonale și de-o grămadă de gură-cască fascinați de lumânările uriașe și jerbele de flori, momentul era solemn și mascarada era în toi. Corneliu Codreanu, «căpitanul» Gărzii de Fier, cerea gradelor legionare, îngenunchiate în fața catafalcurilor lui Ion Moța și Vasile Marin, un jurământ grandios. (...) Cuvintele cădeau masive, ca niște lespezi de granit: «... jurăm să trăim în sărăcie... jurăm să ducem o viață aspră... să disprețuim luxul și îmbuibarea... să luptăm împotriva exploatării și a corupției... onoare... virtuți sublime... eroism...». (...)».

Ducând o existență de parazit, fără altă profesiune decât aceea de «șef» al organizației și mimând în permanență sărăcia și viața «ascetică», Corneliu Codreanu își asigurase, în realitate, importante venituri personale. (...).

Trăind de asemenea în «austeritate» și «cinste», departe de «lux și îmbuibare», urmașul «căpitanului», domnul «comandant» Horia Sima, acest pitecantrop al moralei, autentică expectorație a iadului, a fost de-a lungul însângeratei sale «carriere» legionare stipendiatul lui Moruzov, șeful serviciului secret de informații de pe vremuri. Pentru delațiunile și infamiile cu care îi slugărea lui Moruzov, încasa sume grase de bani. (...). Ce bancnote străine lunecă și astăzi în portofelul cinstei lui Horia Sima, acolo, pe meleaguri îndepărtate, unde omul cu livrea de lacheu și fără coloană vertebrală peregrinează din stăpân în stăpân? (...).

«Înfrânarea», «sobrietatea» și «etica familială» s-au bucurat și ele de strălucitoare pilde în viața legionară. (...). Acest mare farsor și ipocrit violase, însă, pe sora valetului generalului Cantacuzino – o biată fetișcană de la țară – fiind constrâns s-o despăgubească material. În cortul său din tabăra de vară, de la Carmen-Sylva, intransigentul moralei legionare primea vizite nocturne ale castităților membre ale «cetățuilor de fete», în vreme ce alt «ascet», Victor Silaghi, îi terfelea alcovul conjugal.

Partizan înflăcărat al tuturor virtuților și conduitelor etice, Horia Sima n-a înțeles să se lase mai prejos. (...). El a sedus pe soția legionarului Costin, abia scăpând din această pilduitoare aventură cu ciolanele nefracturate... (...).

După asasinarea lui I. G. Duca de către Constantinescu, Caranica și Belimace, înarmați și îndrumați de el, același «erou» s-a vârât în gaură de șarpe, tremurând sub poalele doamnei Cernăianu, verișoara prostituatei regale Elena Lupescu, și prin alte vizuini strategice. Ieșind achitat, sub intervenția lui Carol II, dar cu onoarea compromisă, din procesul care a urmat, Corneliu Codreanu se lepăda de orice răspundere a crimei săvârșite. (...)

După uciderea lui Armand Călinescu de o «echipă prahoveană» – operație regizată și condusă până la capăt de el – Horia Sima lasă pe atentatori să plătească în locul lui și, inițiator al crimei, plin de „demnitate și curaj al răspunderii”, fuge în Germania. (...). Dacă parodia etică și-a pus, necruțător, sigiliul pe faptele conducătorilor legiunii, cuvine-se nu mai puțin amintită șarlatania intelectuală. Din toată penuria sa intelectuală, Corneliu Codreanu a urât de moarte cultura. (...). (...) Pelticii ponegriilor și calomniei gratuite – precum un Emilian, un Vălimăreanu, un Racoveanu sau un Posteuca – își au, firește, portretele morale fixate la loc de cinste în albumul trădătorilor de neam. (...) (...)”.

DRUMETIND PRIN CONTEMPORANEITATE ȘI ISTORIE

Ce a urmat după primul articol de disculpare din 1963? A urmat discursul reportericesc și poetic de laudă și adeziune la înfăptuirile socialiste. Chintesența noii poetici a creației lui Radu Gyr de la *Glasul patriei* e afirmată încă din titlul articolului programatic pomenit mai sus *Ochii se bucură și inima cântă*. Un discurs sporadic în 1963, prodigios în anii următori, când, cot la cot cu Nichifor Crainic, bat țara-n lung și lat pentru a surprinde realizările regimului. Devenise, „săracul, reporter al foii” – îl căinează peste ani, Ștefan Baciu³.

Să panoramăm, în paginile următoare, prin titluri și scurte extrase, geografia însemnărilor lui Radu Gyr la gazeta *Glasul patriei*.

Prima însemnare: *Bucureștii* apare în 1 aug. 1963. Și tot de acum se impune o schemă în elaborare: conturarea unor imagini din trecut, umbrite, desigur, de realizările prezentului; talentul de peisagist e dincolo de dubiu, ca și chiotul de bucurie și speranță – stări exilate de cel puțin un sfert de veac din creația lui Radu Gyr, din poezie, adică: „Și-n bucuria însorită a acestei biruințe românești (...) mă văd crescând eu însumi, înalt, înnoit și solar” – aceasta este concluzia din acest reportaj, scris la câteva luni de la ieșirea din îndelungata detenție.

Al doilea text apare în numărul următor (10 aug.) la rubrica „Note de călătorie”, fiind un popas de reporter pe Valea Prahovei; alt popas va fi la Mamaia, localitate evocată într-o poezie etc. Tot în acest an (1963), Radu Gyr reînvie un mai vechi pseudonim: Ioachim Pușcașul (cu care semnează textul *Festival literar*) pe care-l va folosi și-n anii următori (în varianta Pușcașu) alături de încă un pseudonim favorit: Radu Miroslov.

Dar să citim, prescurtate, o parte din reportajele publicate în 1963 și 1964 de Radu Gyr:

Bucureștii: „Pe-aici, prin dispărutele mahalale ale Floreascăi, colindau, în vremuri apuse, politicienii demagogi, în turneu de cumpărare de voturi și măciuci electorale(...). Nu numai Bucureștii de acum e nou și însorit, dar și omul Capitalei de azi e nou și luminos la chip și la suflet. Îl întâlnesc pretutindeni, zâmbitor și fericit... Intru, pe splendida șosea a trandafirilor, în parcul de odihnă și cultură Herestrău (...). Feeria vastului parc mă copleșește (...).

Și-n bucuria însorită a acestei biruințe românești – biruința Capitalei noi și-a omului nou – mă văd crescând eu însumi, înalt, înnoit și solar (...).

Pe-o gură de rai: „Ajungem repede la Ploiești escaladând linia ferată (...). Nenumărate blocuri noi strălucesc în soarele dimineții, biruitoare peste cenușă și moarte. Centrul orașului, înflorit de grădini orizontale înfățișează o urbe modernă. Pe bulevard, construcții maiestuoase și senine, relief și simbol al patriei renăscute. Oprim la o elegantă cofetărie și terasă. (...) Coborâm o serpentină și intrăm în Câmpina, fosta latifundie a caracatițelor petrolului. Și-aici, clădiri noi, opere ale arhitecturii contemporane (...).” (În nr. 24/ 1963).

Ochii copiilor (în nr. 32, 10 nov.): „Pe chipuri buclate și umede, ochii copiilor strălucesc și triumfă. (...) Ochii copiilor de odinioară erau rugăminti și bocet. Ochii copiilor de azi sunt sunt imnuri și ode. În oglinzile lor imaculate exultă prezentul și se răsfrânge, înalt și scânteietor (...) viitorul”.

Ioachim Pușcașul, *Festival literar*: „După cum se știe în noua orânduire democrat-populară, arta și literatura clasică se bucură de adâncă prețuire (...). Publicul nostru cu o educație pentru frumos mult superioară celei din trecut, a retrăit lirismul candid și senin, ca și satira (...), în prezentările pline de gust și culoare, realizate de teatrul național bucureștean.” (În nr. 35 (289) 10 dec.).

În 1964, în nr. 2: *Viață nouă în Dobrogea*: „Pătrundem în comuna Cumpăna. De la început ne surprinde noua ei înfățișare. O văzusem și altădată (...) gârbovă și coșcovită, cu bojdeuce roase de pecingine, îngenunchiată lângă trufia latifundiilor unor moșieri lacomi și exploataatori.”

³ ȘTEFAN BACIU, *Praful de pe tobă*, Editura Eminescu, București, 1991, p. 350.

Mărind viteza metatextuală, voi menționa în continuare doar titlurile altor reportaje și însemnări culturale ale lui Radu Gyr din 1964, edificatoare pentru sfera tematică a publicistului: *Medici, copii și dragoste* (în nr. 9); *Epoca polimerilor* (în nr. 11) și tot acolo comentariul literar *Balada românească*, semnat Radu Miroslov; cu același pseudonim semnează alt text cu conținut cultural: *Octav Băncilă* (în nr. 12, 20 aprilie). Urmează reportajele *Hotelul „Alpin” de sub Vârful cu dor* (în nr. 27), *Mănăstirea Snagov* (în nr. 30, 20 oct.) ș.a.

Dar să citim înflăcărata retorică din descrierea defilării de 1 mai 1964, demnă de cel mai canonic și liric reporter realist-socialist:

Viitorul: „S-au deschis cerurile. Peste balcoane și arbori fâlfâie mari păsări măiestre: steagurile (...) în candoarea bluzelor albe, școlari și școlărițe – florile Patriei – leagănă (...) florile gliei: ramuri de măr, de cais și de vișin (...). Glasul lor cântă. (...). Patria lor însorită le-a dăruit totul: (...) Într-o uriașă cadență de epopee trec oamenii generosului Mai. Trec coloanele dragostei, coloanele muncii, coloanele libertății. (...) Dintr-o gigantică și proaspătă corolă, ne surâde viitorul” (În nr. 14, p. 1).

În anul 1965, reporterul scrie mai rar: *Printre veacuri și milenii* [o istorie a descoperirilor arheologice românești], în nr. 2, 10 ian. și *La Tohanii darurilor dulci:* „Am revăzut după ani bătrâna podgorie [a Tohanilor – n.n.]. Și la poalele ei modernul combinat vinicol Tohani. (...). Vizităm secția de îmbuteliere a vinului și aici, în sălile cu parfum de crâng înfănat, îmbutelierea se face automatizat. Se îmbuteliază cam 25000 de sticle pe zi.” (În nr. 32/1965).

În schimb, poetul e frecvent tipărit, multe poezii fiind inedite. Până să le citim, să ne familiarizăm și cu alte însemnări de reporter.

Din 1967 presiunea reportajului actualității socialiste asupra lui Radu Gyr scade simțitor, aceasta trecând în sarcina altora: Paul Anghel, Al. Gorun, N. Crevedia, Virgil Carionopol ș.a.. Radu Gyr scrie acum ce știe mai bine: reportajul naturii grandioase, mult mai ferit de intrinseca ideologizare a reportajului construcției socialiste. Trecerea de la peisajul socialist la peisajul naturii se face cu metodă, autorul încropind, pe urmele lui Calistrat Hogaș, veritabile monografii descriptive ale ținuturilor istorice românești. Începe cu Gorjul și Oltenia istorică și încheie în 1972 cu popasuri moldovene. Evident nu va putea renunța cu totul la reportajul socialist; însă de-acum i se potrivește foarte bine caracterizarea de drumeț prin istorie și contemporaneitate. Narațiunea cultivată și metaforică, atitudinile poetice și participative, precum și documentarismul fac din aceste note de drumeție, veritabile reportaje literare, în descendența lui Geo Bogza.

Să citim o mică parte a acestor pagini de proză descriptivă, urmând ca în notă⁴ să menționăm și alte titluri.

În sus, pe Jiul gorjan: „Acum, în fața mea irump – fantastice ursoaice cu blăni de păduri și calcar – munții Vâlcanului. (...). (...) înaintea de a pătrunde în defileu, îmi apare tabloul contemporan, constructiv și luminos: așezarea muncitorească de la Sadu, orașel modern cu elegante blocuri-locuințe, cu peluze și arbori (...). Cele 38 de tuneluri cască gâtlejuri negre, tăiate în roca înfrântă și domesticită de geniul uman. Magnifică construcție realizată în ultimele două decenii (...). De la Lainici, șoseaua îngustă se zvârcolește ca o șopârlă printre stânci, ca să respire în voie abia în dulcea unduire a Livezenilor, în țara bazinelor carbonifere”. (În nr. 7/1967).

Oltule, Măria-Ta...: „Călător de la Râmnic spre Turnu-Roșu, mă întâmpină, curând, geometria plantațiilor de meri și pruni la Bujoreni, Bogdănești și Muereasca, mândre sate de gospodari. (...). Cu balcoanele încărcate de flori, răsar luxoasele vile și hoteluri ale Călimăneștilor, poetica stațiune climaterică bogată în ape minerale. (...). Un scurt popas la Cozia îmbină umbrele veacu-

⁴ *Drumețind pe Gilort și Galben* (în nr. 21, 20 iul. 1967); *În padina Zăganului* (în nr. 17, 10 iun. 1968); *Oltenia, izvoare de energii spirituale* (în nr. 2, 10 ian. 1972): „sufletul oltenesc ne transmite tezaurul unui trecut bogat în măiestrie și-n piscuri luminoase, hrănind totodată prezentul și viitorul patriei cu noi energii spirituale”; *Pe urmele lui Calistrat Hogaș* (în nr. 8, 10 mart. 1972); *Văratecul umbrelor dragi* (în nr. 14, 20 mai 1972); *Pe tărâmul lui Creangă:* „și miră-te după aceea de câte s-au schimbat în ținutul Neamțului” (în nr. 22, 10 aug. 1972).

rilor apuse și aspectele actuale: un mare motel în construcție, teren de camping, (...). Sub patina vremii, lângă volbura Oltului, mănăstirea e austeră. Sobru este, înlăuntrul bisericii, în pronaos, și mormântul lui Mircea cel Bătrân (1418), gravă lespede sepulcrală, alături de care doarme sub dale, călugărița Teofana (1606), maica lui Mihai Viteazul. (...).

Drumețesc prin istorie și prin contemporaneitate, (...).” (În nr. 24/1967).

Un sat între dealuri: „Intru în curțile și-n mândrele case ale câtorva localnici [din Lerești, n.n.]. Iată-mă la Ana și Ion Cebuc, vârstnici dar vrednici gospodari. (...). Fiul Alexandru este șef de secție la muzeul de istorie al Bucureștilor, o fiică, Eleonora, directoare de liceu, iar alta, Valeria, profesoară tot în capitală. Un mic rai de pomi fructiferi și flori deschide pragul casei Elenei Stătescu Mitroi, unde, pe lângă cele două dormitoare și sufragerie, «ca la oraș», ne întâmpină și «atelierul» gazdei. (...). Gospodina a urmat liceul. La vetrele gospodarilor războaiele de țesut nu tac. (...). Dincă Zamfir doinește din frunză de salcâm. (...). Nu se lasă mai prejos nici Tisoaica Nicolae. (...), nici Ioana Berbece și nici Lenuța Corbu cu argintul glaserilor lor.” (În nr. 14 (449), 10 mai).

Și amplul reportaj *Făgărașul ieri și azi* începe cu o incursiune istorică, urmată de elocvența cifrelor care să demonstreze „viul ritm industrial” și „cadența culturală” accentuată: „două licee teoretice și altul cu profil tehnic, două școli profesionale, cinci școli generale, o școală de maiștri, opt grădinițe de copii (...) biblioteca numărând 30000 de volume (...), ansamblul folcloric «Copăcelul», (...) (...). Faimosul muzeu etnografic (...) sprijină și el, cu documente superbe, românitatea ținutului. (...) Vrajit de încântătorul folclor, călătorește (...) în comuna Sâmbăta. (...) Văd scăpărând călcăiele flăcăilor și mlădierea grațioasă a fetelor. (...) O nuntă rurală mă poștește în alai.” (în nr. 21, 20 iulie 1968).

În aceeași schemă narativă se înscriu și reportajele despre orașul Victoria⁵ („întâiul oraș nou răsărit în perioada renașterii patriei”) și Călimănești⁶. De altfel, rubricile în care sunt așezate aceste însemnări ale lui Radu Gyr indică ponderea majoritară a informației și a accentelor narative: „Din frumusețile patriei”, „Popasuri muntene”, „Prin orașele și județele patriei” ș.a.

Alte drumeții, popasuri și mărturii despre istoria și noile înfățișări ale țării, oferite prin intermediul gazetei *Glasul patriei*, de Radu Gyr, cititorilor din străinătate, în nota 4.

ÎN IPOSTAZĂ DE POET

O ipostază bine reliefată, aici în *Glasul patriei*, cum am mai spus, spre deosebire de cea a lui Nichifor Crainic. Înainte, însă, de a o cunoaște, să vedem dacă Radu Gyr a practicat și publicistica culturală sau literară. A scris foarte rar atari comentarii, pe care le-a semnat și cu pseudonimul Ioachim Pușcașu. Câteva le-am menționat deja. După 1967 am mai identificat câteva, dar probabil mai sunt, mai ales că, așa cum am mai precizat, nici colecțiile pe care le-am „despuiat” de informații nu sunt complete, dar și pentru că, în toate aspectele abordate, n-am urmărit integralitatea, ci esențialitatea. Așadar: *Figuri istorice în dramaturgia noastră* (în nr. 2/1968); *Odă limbii române* (în nr. 24, 20 august 1968); *Teatrul românesc în plină ascensiune* (în nr. 10, 1 aprilie 1970).

În 1968, la rubrica „Ne scriu cititorii”, Ioachim Pușcașu comentează producția literară a acestora; e singura intervenție de acest fel, dacă nu mă înșel; s-o citim prescurtată: „Din cele mai îndepărtate colțuri ale lumii (...) ne sosesc slove pătrunse de calde simțăminte, rânduri de o rară vibrație lăuntrică (...). Și versurile acestea simple, dar fremătătoare, merg de-a dreptul la inimă. (...) Din Austria (...) în Linz dna E. Dunăreanu (...): *O, scumpă Românie eu nu te pot uita./(...) Pe plaiul tău la soare a fost să mă încălzesc./grăind întâia oară cuvântul românesc. (...)*.”

Alt cititor din SUA (...): *Versul tău mi-a răscolit./ Un dor nebun de casă/(...)/ Doina, scumpă, din strămoși/ O cânt și-acum, fierbinte (...)* (...).

⁵ RADU GYR, *Orașul tânăr*, nr. 30, 20 oct. 1968.

⁶ RADU GYR, *Podoabele Călimăneștilor*, în nr. 13, 1 mai 1970.

Cititoarea noastră, dna Gina Cogoiu (...): *N-am cui spune dorul meu/ Nici tristețea mea amară.* (...).

Soli ai dragostei de țară, aceste poezii constituie tot atâtea mărturii sincere, tot atâtea dovezi de dragoste.” (*Soli ai dragostei de țară*, în nr. 7/1 martie 1968)

Intrând în subiectul titular, să spun că zeci de poezii a publicat Radu Gyr, unele semnate cu pseudonimul Ioachim Pușcașu, în ziarul *Glasul patriei*. Câteva au fost reluări din volumele anterioare, dar cele mai multe erau creații noi; pe acestea din urmă le recunoaștem pentru că sunt datate, spre deosebire de reluări.

Poetului Radu Gyr nu i-a fost greu să intre în tiparele liricii realist-socialiste de slavă și bucurie de viață; exceptând tema (cântarea) partidului (persoane, evenimente), poetul făcea față ipostazelor oficiale agreeate, prin reactivarea câtorva paradigme lirice interbelice, cum ar fi vitalismul peisagist – din vremea în care slăvea Oltenia simbolică (în vol. *Cerbul de lumină*, 1928), lirica suavității florale (ciclul „Grădini” din cartea *Cununi uscate*, 1938) sau poezia paternală (*Stele pentru leagăn*, 1936), precum și eufonia și narativitatea baladelor patriotice, scrise în vers scurt, săltăreț, de tip folcloric.

Căci de ce n-ar fi „mers”, nu s-ar fi integrat în peisajul poeziei din anii '60 versuri ca acestea, luate la întâmplare din exercițiul poetic interbelic al lui Radu Gyr:

Sunt tot o bucurie vegetală/ Ca o explozie de frunze noi (...).

Aș bea o vadră de nemărginire / O butie de azur și de trăscau (...).

Ori:

Tot sângele toamnei să-mi curgă în carne
Un sânge cu-aromă de vin, de poeme (...).

Sau:

Leagănă-ți ofrandele/ crinule de gheață
Și-ncovoiaie-mi candelile, albe peste viață. (...).

Și:

În grădina lui Călin/ toate păsările vin/ cântă mult și dorm puțin.

Acestea și alte zeci de poezii se puteau încadra cu ușurință în poezia descriptiv-cetățenească a vremii, fără să fie bănuită de decadentism, influență nesănătoasă etc. Și s-au și integrat, dovadă republicarea în gazeta *Glasul patriei* a câtorva poezii din răstimpul interbelic; bunăoară, chiar poezia *Chiot de primăvară*, din care fac parte primele patru versuri citate, a fost republicată aici, în 1964 (în nr. 12, 20 apr.). Și mai sunt. Dar nu fac aici muncă de îngrijitor de ediție științifică a poeziilor lui Radu Gyr, să stabilesc, adică, editări, reeditări, reluări în presă, adaptări, variante. Mai ales că edițiile postume sunt destul de arbitrar și neclar întocmite. Bunăoară în *Poezii*, vol. 2 (*Stigmat*, 1993), *Anotimpul umbrelor*, volum tipărit în 1993, și *Ultimele poeme* (1994), cele trei cărți în care este cuprinsă poezia postbelică (exclusiv poezia închisorilor și baladele tipărite în primul volum de *Poezii* [*Sângele temniței*, 1992], îngrijitorii de ediții nu precizează dacă unele texte au fost luate și din *Glasul patriei*. Și au fost; bunăoară, poezia *Hydrocentrală*, tipărită în 1965 în sus-amintita gazetă (în nr. 16) apare sub titlul *Smeoaica* în vol. *Anotimpul umbrelor*, îngrijitor de ediție Barbu Cioculescu. E adevărat că se precizează că nu mai știu care volum a fost pregătit pe autor, dar atunci care este rostul științific al editorului? În fine, rostul meu aici este ca, printr-o suită de fragmente de poezii, să configurez imaginea poetului Radu Gyr la *Glasul patriei*, fără ambiția restituirii științifice (ce s-a editat și cum: modificat sau în varianta originală) și nici a restituirii integrale; le voi reproduce, pe cât posibil, în cronologia tipăririi lor, pentru a configura vocea poetică „la vedere”, oficială (deci militantă și optimistă) a lui Radu Gyr, în răstimpul 1963-1972,

alta decât vocea poeziei „ascunse”, de sertar, scrisă în tonalitățile și coordonatele modernismului metafizic, publicată în cele trei cărți postume mai sus-menționate.

În 1963, Radu Gyr a publicat în gazeta *Glasul patriei* cinci poezii, din care una **Căminul** este reprodusă și în volumul postum *Anotimpul umbrelor* (1993).

Când slovă și strădanie/ se-nchină Țării mele,
tu mârâi, pocitanie/ cu putrede măsele.
Când eu ca pe o rodie/ gust pârga dulcii Patrii,
în zgarda ta, jigodie,/ de după gard mă latri. (*În zgardă*, în nr. 23)

Cred (în nr. 26, p. 1)

Cred în Om și-n viața din artere./ Cred în geniul doldora de rod.
Cred în dârza Omului putere/ spintecând azurul până-n sfere
și-ntinzând peste genuni și ere/ fruntea lui de flăcări ca un pod.
Cred în Muncă: treaptă luminoasă/ ce te-nalță tânăr și robust. (...).
Cred în pașii Dragostei prin ere,/ cred în via Patriei putere,
cred în Pace – pod de giuvaere – /cred în tine, inimă de Om.

Noaptea, la Mamaia (în nr. 27):

Când sciticele veacuri, pe țarmuri dobrogene / adulmecă din zare trireme și galere,
se urcă marea-n ceruri pe scări marmoreene/ cu foșnet de mătăsure și lespezi verzi de ere. (...).

Căminul (în nr. 29, p. 1):

Slăvite-n veci să fie alba tindă,/ fereastra unde râde-un corcoduș
și bunul prag al primitoarei uși/ cu brațe dulci ce-așteaptă să cuprindă (...).

Toamnă (în nr. 30/ 1963):

Nu-mi pasă că burnița vine/ și nopțile toamnei mă sug.
Cămări și hambare sânt pline/ de rumenul verii belșug. (...).
Cămări și hambare ard pline/ de proaspăt rubin zâmbitor.
E flacăra-n orice ciorchine/ și roadele râd tuturor.

Alte nouă poezii publică Radu Gyr în 1964 în *Glasul patriei*. Începe să se limpezească și noua substanță poetică: „Cântul – Pacea – Dragostea de om”, „dârza Omului putere”, „cerul patriei”, „țesătoarea frunțașă ș.a.

Cântec de leagăn (în nr. 2/ 1964):

Nani, puiul mamei. Ți-au trimis/ Zorile trei ramuri de cais.
Trei lumini desprinse dintr-un pom:/ Cântul – Pacea – Dragostea de om.
Când am fost ca tine, bezne mari/ mi-au adus trei vreascuri de arțar,
Trei uscate gheare de copac:/ Plânsul – Truda – Foamea fără leac. (...).

Iarnă românească (în nr. 4):

Hambarele zâmbesc cu pântec plin,/ sus sarici ciobănești și sub cojoace.
Se-ncrâncenă, prin beciuri, poloboace/ cu aur dulce și vârtos rubin. (...).

Și-n noi irupe-atâta cald tumult/ de tinerețe nouă și fecundă...
Înaltă limpezime ne inundă/ și e lumină multă. Prour mult.

Cântec în nr. 6, 20 febr.:

În loc de pași, ca în poveste/ botfori vrăjiți aș vrea să-ncaț,
să urc pământu-ntreg pe creste,/ pe-un pisc de cântec să-l înalț. (...)

Și-n loc de searbede cuvinte,/ aş vrea vulcani să tune-n veac,
din toată lava mea fierbinte/ imn ție, Omule, să-ți fac.

Mărțișor (în nr. 7):

Ce mână de măicuță bună/ te prinde-odorului pe piept,
să-i stai luceafăr în furtună,/ să-i porți noroc pe drumul drept? (...).

De-ncheși în zâmbet primăvara,/ din micu-ți soare s-o culeg,
sărut în tine toata țara/ și cerul patriei întreg.

Ruxandra (în nr. 8, 10 martie):

Fabrica-mi cunoaște brațul teafăr/ râsul tămâios și-ndemnul drag
când, țesând, din soare și luceafăr/ raze, și nu fire, parcă trag. (...).

Și cum dezmierdările sărută/ firele zvâcnite sub alint,
sună-n mine-adânc ca o lăută/ patria cu strune de argint.

Armindenii (în nr. 13, 1 mai 1964):

Crengi în rochii albe de mirese/ stânjenei cu ochi de heruvim...
Cât îi zarea, pajiștea își țese/ frăgezimea noului chilim (...).
Și e-un cer albastru fără cute,/ mai curat ca dragostea din mai...
Parc-ar vrea pământul să-l sărute/ și să schimbe lumea toată-n rai.

Patrie, dragoste, flacăra, datină,/ maica mea sfântă de azur și rubine,
nimeni, nimic, nicăieri nu te clatină/ veșnică-n noi și noi veșnici în tine. (...).
(*Patria*, nr. 16, 1 iunie 1964)

Carpații (în nr. 26, 10 sept.):

Neam străvechi, tu țară pururi vie,/ munții mei cu soarele pe scut,
limpeziți de neguri și trecut/ străluciți cu piscu-n veșnicie.

Parc autumnal (în nr. 32, 10 nov. 1964):

Același parc, aceleași chilimuri vegetale,
și-aceleași crizanteme în horbote de fum.

Și tu renaști în toate, re-mprospătat în toate,
în zâmbetul și-n șoapta perechilor pe-alei,
în candelile de nuferi, în ape de agate
și-n seara ce palpită de candizi funigei.

Ghiocel de martie, Ziduri vechi la Ruginoasa, Belșug, Hidrocentrala, Cu steaua, Cetăți dacice, Orașul nou, Efigia, Mugurii, Loviște și încă pe-atâtea sunt poeziile publicate de Radu Gyr în *Glasul patriei* în următorii ani (1965-1972). Să mai citim câteva, în fragmente:

Și peste hambarele/grele de recoltă,
inima, ca soarele/arde sus pe boltă.

Cresc porumbii tefer/ nalți ca voevozii,
Prune cât luceferi/ pepeni cât zăvozii. (...). (*Belșug*, în nr. 27, 10 sept., 1965):

Și-n bradul tău cu dragi năluci,/ din pâlpâirile suave
răsare casa de sub nuci,/ rămasă, albă, pe Târnave. (...).

Sau parc-apoi urări auzi,/ colindători în noaptea sfântă...
 Și stai așa, cu ochii uzi,/ zâmbind sub bradul care cântă.

(*Departa sub un cer străin*, în nr. 1/1967)

* * *

Portret (în nr. 5/ 1967):

Mărioară de la Râmnic,/ Mărioară de pe Criș,
 Cu tulpina strânsă-n vâlnic,/ numai cer și luminiș; (...)

Țara românească toată/ arde-n trupul tău bălai,
 ca o holdă legănată/ pe o lacrimă de rai, (...).

Închinare la un pahar cu vin (în nr. 1/ 1969):

Ciocnim paharul pentru Noul An/și pentru toate jerbele-aurorii. (...).

Ciocnim pentru lumină, pentru an/ și pentru noi furnale și turbine. (...).

pentru ce crește-n cântece și zvon/ cu tălpi de fier, cu tample de beton,

în imn de foc și-n tunet de piston/ în țara vieții limpezi și senine. (...).

Și bem și-n cinstea ta senin condei/ cu flăcări mari să scrii și cu safire (...)

pentru români să scaperi noi trohei (...)

La cina mea (în nr. 36/ 1971):

În oale vin mai negru ca o noapte,/ alături pâine și în blide lapte
 și struguri mari, ca zorile de proaspeți.../ La ceasul cinei, dacii îmi sunt oaspeți. (...)

Pe urmă, pe ștergarul cât o zare,/ aștern o jimblă și un drob de sare,
 răstorn, pe altul, aurul livezii/ și-ți ies în drum cu oile și iezii.

„AUTORUL SĂ PARĂ OPTIMIST”

Aceștia sunt, așadar, „noii trohei”, „noul chilim”, acesta este „seninul condei” al poeziei postbelice a lui Radu Gyr – cea publicată la *Glasul patriei*, izvorâtă din „inima, ca soarele” hrănită cu „furnale și turbine”, „cu tălpi de fier” etc., scrisă de un autor „re-împrospătat în toate” și „din toată lava mea fierbinte”. Dar nu este aceasta singura paradigmă postbelică a poetului. Postumele, apărute după 1989, dezvăluie două coordonate de substanță lirică: poezia închisorilor și cea de reflecție existențială din volumele *Stigmat* (1993), *Anotimpul umbrelor* (1993) și *Ultimele poeme* (1994).

Comparându-le: lirica publicată la *Glasul patriei* – pe care tocmai am citit-o în orientările ei esențiale și poezia de sertar din volumele sus-amintite, se impune o evidență: e clar că Radu Gyr a practicat scrisul la două mâini. O scriitură „semioficială”, la vedere, cea din ziarul „Comitetului român pentru repatriere”, și cea ascunsă, interzisă, cea valabilă din punct de vedere estetic, de certă valoare și perenitate, scrisă în tonalitate iambică, fiind, în ansamblu, nu țipăt de bucurie și paradigmă imnică, ca aceea din *Glasul patriei*, ci bocet și meditație de viață.

Pentru a ține dreaptă cumpăna analismului meu asupra poeziei lui Radu Gyr – care înainte de a-l publica în presă, s-a configurat, în anii din urmă, în cursuri pentru masteranzi – primele și singurele de până acum despre Radu Gyr la universitatea sibiană la care am predat, să fac o succintă incursiune în specificul estetic al cărților postume mai sus-pomenite, care cuprind și lirica postbelică a lui Radu Gyr⁷.

⁷ Vezi și ANA SELEJAN, „Personalitatea poeziei lui Radu Gyr”. În revista *Tabor*, Cluj-Napoca, an V, nr. 2, mai 2011,

Incursiune critică pe care am publicat-o în coloanele revistei *Tabor*, din care să reproduc câteva opinii pentru a configura cealaltă paradigmă poetică, cea interzisă, care n-a văzut lumina tiparului decât după 1989, invitând cititorul pentru detalieri la lectura (relectura) integrală.

*Sinceritatea, versul melodios, melancolia, sunt atributele generale ale poeziei postume – și am în vedere volumul **Stigmat** (tipărit în 1993, dar proiectat aproape în întregime de autor) și **Anotimpul umbrelor** (1993) – carte care cuprinde aproape toate poeziile ultime. Există, totuși, o diferență între cele două cărți; este una esențială, de substanță poetică, și vizează amplitudinea dramei; o dramă acută, copleșitoare, rană pură în cartea **Stigmat**, o suferință mai îmblânzită în cealaltă – poate și datorită corsetului formal, a rigorilor poeziei cu formă fixă, volumul cu cele patru secțiuni ale lui, („Rondeluri”, „Columne”, „Anotimpul umbrelor” și „Addenda”) cuprinzând sonete și rondeluri. (...)*

În volumul **Stigmat**, rana (și câțiva termeni înrudiți: sânge, suferință) îmi pare a fi metafora centrală și cuvântul-cheie al imagismului: „răni așa mari”, „pieptul meu ars de fier”, „rănilor slute”, „vârâți în rană cuțite”, „rănilor-gâlgâi prin cămașă”, „rănilor sfinte”, „rănilor mele nedrepte”, „rănilor-mi prea largi” ș.a. Existența ca rană are mai multe cauze, două, însă se detașează în mărturisirea poetică: trecutul (resimțit în două ipostaze: ca povară, calvar și ca reverie) și lipsa de intervenție, de ocrotire divină. Sunt multe poezii în acest volum, care, în tipar arghezian, dezvăluie o expresivă dramă personală, a părăsirii universale (...)(...)

Versul-cheie al acestui imaginar religios care are în centru figura Tatălui indiferent și cea a fiului cu destin cristic îmi pare a fi cel din memorabila poezie **Identitate**: „Sfințit pe cruci pe care nu m-am vrut”.

Cum spuneam, o cauză a suferinței, a răni nevindecate, sângerânde, este trecutul – resimțit ca un timp al jertfirii inutile ca un paradis pierdut („jind după raiuri pierdute cândva”) și de aici, calvarul și clocotul interior. Calea însăși de întoarcere în trecut este una evocativ-dureroasă („Sunt amintirile, sunt amintirile/ nu mai pot, nu mai pot” – **Cântec**) și obsedantă totodată: „În fiecă noapte/ trecutul mi-mplântă în umeri cuțitul” (*Ibidem*). (...)

Dar din ce aspecte și experiențe se configurează acest rai pierdut? Câteva poeme: **Noi nu am avut tinerețe**: („cântam: era sânge poemul,/ hoream: curgeau lacrimi pe fețe”), **Celui de atunci, Pe unde-au călcat cuvintele mele** („s-au făcut pietre și trunchiuri de brad”), **Cântec simplu** („Mi-au fost pomii plini de fructe./ Ce-am cules? Cu ce-am rămas?”), fac trimitere spre poezia vitalistă, victorioasă, cu mare putere de elan, influență și difuziune, devenită acum imposibilă: „Și cântecul tău e numai jelanie” (**Pasăre stranie**).

Altele schițează un pierdut destin titanian, contrapus celui degradat, mizer, chinuit, din prezent – care devine obsesia mărturisirii poetice. Se conturează astfel profilul eului liric iremediabil stigmatizat, „cu semn de osândă pe frunte” dintr-o suită de poezii memorabile: **Calvalcadă** („trec eu, strigoiu”), **Calfă de diavol**, („îmi curg boabe roșii pe față”), **Hiena** („Cum de mă-ncap atâtea dezastre?”), **Oglinda** („Nu mai am zări, nu mai am temelie”), **Cântec de ancoră** („Cât vă urăsc, odgoanele mele”), **Victorii negre, Ce tare sunt, Doamne** („Rănilor mele sunt ca trăscaul/ mă-mbată, mă-nfierbântă”) ș.a. ș.a.

* * *

Cât de diferite sunt, așadar, cele două fețe ale medaliei poetice postbelice a lui Radu Gyr!

Câtă frământare și dramă ca să poți duce această dublă existență în sfera poeziei!

Regimurile despotice au obligat elitele autentice ale spiritului la această existență duală, dar nu le-au îngenucheat. În vizionarismul lor, știau că partea ascunsă a creației își va lua revanșa față de partea vizibilă, zornăitoare.

Radu Gyr știa aceasta și, dacă nu și-a renegat creația minoră (nici nu putea s-o facă, plătise prea mult pentru gesturile războinice și titaniene: *Rupeam luceferi în mâini/ mușcam din stele ca din sâni*) a încercat s-o justifice. În cartea de memorii *Calendarul meu* (2001) care, mai mult decât o autobiografie, e calendarul, biografia altora, subtitlul cărții „Prietenii, momente și atitudini literare”, justificând bogăția informațiilor despre alții mulți: mentori, profesori de liceu, profesori de facultate, colegi de redacție, prieteni, scriitori, reviste și colaboratori, întâlniri literare etc. – așadar în cartea *Calendarul meu*, printre alte probleme ale literaturii: autonomia esteticului, despre pamflet, emoție artistică, categoria frumosului, capodoperă etc., Radu Gyr își exprimă opiniile și despre literatura militantă pe care și el a practicat-o în reportajele și poeziile ocazionale de la *Glasul patriei*. Aluziile pro-domo sunt foarte străvezii:

„Și, fiindcă am vorbit despre literatura cu tendință, nu mi se par o digresiune câteva opinii personale raportate la operele «angajate» sau militante. Timp-limită și spațiu-limită guvernează și această artă lozincardă. Caracteristică regimurilor politice autoritare, literatura militantă este o literatură care se obligă, se *angajează* să servească doctrine sociale circumscrise duratei concrete și zonei geografice. Adeseori scriitorul practică o asemenea «artă» în ciuda adevăratului său temperament. El simte, gândește și elaborează după norme severe, sub un riguros dicteu politic. Autorul trebuie să pară optimist și exploziv de entuziasm, teme ca: tristețea, deznădejdea, moartea fiind socotite depresive, cu o influență negativă asupra cititorului și, ca atare, damnate, prohibite. Se produce astfel o literatură «oficială», o literatură de «Stat», întemeiată pe dogme, pe legi inflexibile, căci există, desigur, și un *misticism politic*, exercitându-și intransigența asupra condeiului scriitorului. Goală de vibrația autenticei personalități artistice, conformistă și neconvingătoare, numita «creație angajată» rareori variază de la autor la autor, redusă, în cele mai multe cazuri, la clișeu literar, la simple foto-copii...”⁸.

ABSTRACT

ANA SELEJAN, *The Discourse of Radu Gyr in the Post-War Totalitarianism*

The author comments, in the present article, a few of the less known writings of Radu Gyr—a prominent Romanian poet in the inter-war period—published in the communist propaganda journal *Glasul Patriei* (The Voice of the Motherland), between 1963/1972. These writings are totally different from his previous works; they comprise poems and reportages which, according to the realist-socialist literary canon, are praising the country's transformation, the „new man”, the lyrical self: „The Eyes Are Rejoicing, The Heart Is Singing” – the title of the first article in the abovementioned paper - synthesizes the new poetics of the „official” creation, other than the hidden creation, „the drawer kept literature”, produced simultaneously—the modernist poetry of a tragic conscience, stigmatized, with a true esthetic value.

KEYWORDS: Radu Gyr, literary history, „new poetry”, socialist reportage, Romanian Diaspora, socialist realism, drawer-kept literature

⁸ RADU GYR, *Calendarul meu*, ed. cit., p. 113.